

АДАПТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ФІЛОСОФІЇ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Суспільство є цілісним соціально-культурним організмом, у якому різні види діяльності людей – матеріальної і духовної – забезпечують відтворення і розвиток кожного його елемента та зв'язків між ними в історичному процесі.

Системоутворюючим фактором різноманітних соціальних феноменів виступають граничні засади філософії, які представлені світоглядними універсаліями або категоріями. У своєму взаємозв'язку вони формують цілісний узагальнений образ людського світу. Світоглядні універсалії – це категорії, які акумулюють історично накопичений суспільний досвід. Саме через них людина переживає, осмислює та оцінює світ і своє місце в ньому. Вони допомагають людям структурувати і систематизувати свій власний та суспільний досвід. До таких універсалій відносяться категорії «людина», «суспільство», «свідомість», «знання», «добро», «зло», «віра», «надія», «обов'язок», «честь», «гідність», «совість», «свобода», «краса» та інші, які пронизують усі сфери суспільного життя.

Виробляючи власні категорії, філософія осмислює всі елементи життя людини. Так, наприклад, філософська система Гегеля включала в себе філософію природи, філософію історії, філософію політики, філософію права, філософію моралі, філософію мистецтва, філософію релігії, тобто охоплювала світ людського життя, культури в їхній багатогранності, різноманітності.

Сучасна філософія по-новому осмислює традиційні феномени життя людини, а також нові його прояви, які породжені сучасним рівнем виробництва, науки та техніки. Зокрема, це стосується таких феноменів, як глобальні проблеми людства, інформатизація й комп'ютеризація суспільства, глобалізаційні процеси та їх наслідки.

А.І. Уйомов про роль філософії писав, що «Визначення філософії має бути не конкретно-змістовим, а функціональним». [1] Розглядаючи функціональний бік практичної філософії, можна сказати що вона відіграє інтегруючу роль у системі становлення сучасної особистості. З цієї ролі випливають функції, які філософія виконує у суспільстві.

До основних функцій філософії відносяться: світоглядна, гносеологічна, методологічна, аксіологічна, праксеологічна (хоча у різних філософських джерелах можна зустріти й інші функції).

Філософські знання покликані не тільки допомагати людині орієнтуватися у світі, але й слугувати засобом для вироблення теоретичної моделі, за якою вона буде здійснювати відповідні перетворення. Філософське розуміння практики містить у собі не тільки предметну діяльність людей, але й духовні її види – політичну, наукову, естетичну, моральну, релігійну тощо, які в реальному житті невіддільні одна від одної. Філософське знання узагальнює всі види комунікації людей, через категорії показує єдність різноманітних форм їх життєдіяльності, нерозривний зв'язок із світом.

Виходячи з вищесказаного, можна побачити, що кожна з функцій філософії відіграє чи не найголовнішу роль в формуванні особистості – вона формує відношення людини до суспільства, культури та самої себе через категоріальне та структуроване відображення навколишнього середовища та забезпечуючи пристосування до динамічної реальності сучасного світу. На наш погляд, перелік функцій доцільно доповнити ще однією роллю, яку безперечно виконує філософія в сучасному світі.

Зазвичай, ілюзрно-компенсаторну функцію поєднують з релігією, де вона втілюється через втішання, катарсис, медитацію, духовну насолоду, здатність психологічно знімати негативні наслідки стресових ситуацій та допомагати зберігати внутрішній спокій, душевну рівновагу. Ця здатність релігії виступає як компенсаційно-терапевтична функція, яка за допомогою своїх специфічних знань та властивостей компенсує обмеженість, безсилля, залежність людей від об'єктивних умов існування та наповнює новим змістом сенс життя [2]. Але якщо придивитися уважно до ролі, яку відіграє філософія в формуванні суспільної свідомості, то можна побачити, що насправді, така функція виконується в філософії ще з античних часів.

У Римській імперії I – II ст. вона стала сильнодіючим практичним засобом, перетворилася в цілий соціальний інститут «турботи про себе» або «культури себе». Першовідкривачем цієї культури був Мішель Фуко. Вивчаючи твори Сенеки, Плутарха, Марка Аврелія, він виявив нову сферу застосування знань про людину – приватну, центролізовану на його індивідуальній долі,

душевному стані, особистісному зростанні, спокої і безтурботності. Фуко побачив в елліністичній філософії не стільки «історично певну форму моралізму» і «суб'єктивізму», скільки перший досвід побудови себе, який має безпосереднє відношення до внутрішнього світу сучасного індивідуалізованого суб'єкту. Такий суб'єкт зародився саме в Римській імперії, яка зруйнувала полісну систему і громадянську солідарність греків. Фуко переконливо довів, що щоденники, листи і розмови стоїків I – II ст. узагальнювали велику і ретельно розроблену соціальну практику, представлену крім філософських трактатів різноманітними соціокультурними технологіями, громадськими інститутами і установами. Цю практику, а точніше, – сферу відносин між людьми, що склалася навколо неї в греко-римському світі, він і назвав «культурою себе». В її межах потенціал філософсько-антропологічного знання вперше був використаний виключно в інтересах конкретної людини, для повноцінного розвитку його особистості.

Результатом цього відкриття стало переосмислення Фуко практичних доробок наук про людину. «... Оскільки мій проект стосувався знання про суб'єкта, я думав, що техніки панування важливіші за інші, хоча і інші не варто виключати. Однак ... я все більше усвідомлював, що в будь-якому суспільстві, яке б воно не було, існує ще один тип технік: техніки, що дозволяють індивідам самостійно чинити певну кількість операцій над своїми тілами, над своїми душами, над своїми думками, над своїми вчинками з метою трансформації себе, перетворення себе і досягнення стану досконалості, щастя, чистоти, надприродної сили і т.д. Назвемо ці техніки техніками або технологіями себе». [3]

Відповідно до цього, можна сказати що черпаючи знання з усіх форм суспільної свідомості філософія виводить їх на категоріальний рівень.

На наш погляд, компенсаторна функція має включати в себе три основні аспекти: відволікаючий; такий, що втішає, надаючи розраду при невідповідності суб'єктивного ставлення до навколишнього середовища з об'єктивними фактами реальної дійсності, ніби примиряючи реальне з ідеальним через категоріальне сприймання світу (добро-зло, краса-потворність); сприяє духовній гармонії людини, заміщуючи та перетворюючи собою стресові стани та підвищуючи адаптивну здібність людини до акселерованого світу.

Зважаючи на підвищення потоку інформації в сучасному світі та рівень її масової доступності завдяки інтернет технологіям, не можна не відмітити зміну парадигми в формуванні особистості в результаті цього процесу. Це все призводить до підвищення кількості і поглиблення якості психічних та психологічних проблем в глобальних форматах. Як таку, психологічну допомогу ще з початку ХХ століття надає відносно молода наука, психотерапія, яка зародилася з медичної практики. Від медичної науки вона відділилася в процесі визначення невідповідності всього психічного життя людини фізіологічним механізмам. Одним з перших неадекватність фізіологічної методології вивчення психіки оприлюднив Вільгельм Вундт. Зміна швидкості реакцій, порогів чуттєвості, опис відчуттів методом інтроспекції – це все дозволяє вивчати лише найнижчі психічні функції, починаючи з відчуттів. В їх основі лежить рефлекторна, першосигнальна регуляція поведінки, яка специфічна не лише для людини. Свідомість, воля, почуття фізіологічними дослідженнями не доводились. Вундт прийшов до висновку, що вищі психічні функції визначаються соціокультурним контекстом і тому мають досліджуватися “описовими” методами антропології, культурології та філософії. [4] Розвиток психічних процесів В. Вундт розглядав в їх соціокультурній зумовленості, а об'єктом аналізу у нього виступали продукти соціальної діяльності – мова, міфологія, закони, суспільні норми, норми моралі і т.і. [5]

Наблизитися до розуміння психоаналізу можна лише враховуючи теоретичні передумови, вироблені філософією ХІХ і початку ХХ століття (базові антропологічні поняття: «життя», «волі», «смерті», «душі», тісно пов'язані з концепціями Шопенгауера, Ніцше, Макса Шелера, Е. Гартмана, Шпенглера, Хайдеггера та ін.).

В психіатрії, як ще одній області наукового знання про «лікування душі», базовим на сьогоднішній день залишається клініко-біологічний підхід. В сфері дослідження багаторівневих ускладнених порушень, окрім міждисциплінарних підходів, таких як: біохімія, генетика, нейрофізіологія, необхідно доповнити і філософською парадигмою в двох напрямках. З одного боку це філософія науки психіатрії, як процес рефлексії над самою наукою, а з іншого боку – це сама філософія. Патологія в психіатрії – це порушення рівню пізнання та свідомості. В психіатрії однією з головних проблем є порушення функцій у вигляді не-

адекватного сприймання, та неадекватного пізнання навколишньої дійсності, її семантики або послаблення сили впливу реальності на «Я» людини або домінування внутрішніх механізмів, більшою мірою несвідомих, над реальною дійсністю, що стає причинами психопатичних розладів. Дослідження локалізації морфологічних ділянок мозку, які виявляються при психічних патологіях, доцільно доповнювати філософським аспектом з метою структурного проникнення в функціональну природу порушень пізнання та свідомості.

Жодна медична спеціальність, з практичної точки зору, не пов'язана так тісно з філософією, як психіатрія. Клінічний збір інформації це, частіше за все, аналіз роздумів, які стосуються актуального буття, онтології пацієнта, структуризація точок зору про пізнання його психічного світу, уявлень про унікальність або універсальність його хвороби, що безперечно стосується гносеології, як філософії пізнання себе та навколишнього світу. [6]

Як в психотерапії так і в психіатрії проблема подолання патології чи то свідомості, чи то особистості вимагає попереднього вивчення філософських засад їх формування, та широко використовуються філософські тексти для сучасної психотерапії, тобто компенсаторна функція широко застосовується, хоча досі окремо не виділялася. Таким чином, можна сказати що, реалізація компенсаторної функції філософії знаходить своє місце в сьогоденні кожної людини, та в суспільстві, хоча ця проблема ще не знайшла свого відображення в науково-філософському обігу, та має потенціал до подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уемов А. И. Системные аспекты философского знания / А. И. Уемов. – Одесса: Негоциант, 2000. – 184 с.
2. Релігієзнавчий словник [за ред. А. Колодного, Б. Любовика]. - Київ: Четверта хвиля, 1996 – 224 с.
3. Фрейд З Психопатологія повсякденного життя / З. Фрейд. - М.: Азбука класика, 2005. – 224 с.
4. Фуко, Мішель. Археологія знання / Мішель Фуко ;[Переклад з фр В. Шовкун]. - К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. – 326 с.
5. Вундт В. Введение в психологию / В. Вундт, [пер с нем.]. – [3-е издание]. – М.: КомКнига, 2007. – 168 с.
6. Самохвалов В. П. Філософія психіатрії / В. П. Самохвалов // Психіатрія і психофармакотерапія. – 2011. – Т. 15, №1. – С. 54